

ตามไปดูการผลิตส้มของกัมพูชา

ทวีศักดิ์ แสงอุดม

ธีรวุฒิ ชูตินันทกุล

สถาบันวิจัยพืชสวน

ประเทศกัมพูชามีพื้นที่ทางการเกษตรประมาณ 5.68 ล้านเฮกตาร์ โดยเป็นพื้นที่ปลูกพืชสวนประมาณ 822,258 เฮกตาร์ หรือประมาณ 14.5 เปอร์เซ็นต์ โดยพืชสวนที่ปลูกในจังหวัดสำคัญมีดังนี้(กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2562)

จังหวัด	พืชสวน/ผลไม้ที่ปลูก
พระตะบอง	มะม่วง ส้ม มะพร้าว อโวคาโด ทูเรียน
กำปงจาม	มะม่วงหิมพานต์ ข้าวโพด กล้วย
กำปงชนัง	มะม่วงหิมพานต์ มะพร้าว ลำไย มะม่วง ขนุน ฝรั่ง สับปะรด กล้วย ทุเรียน
กำปอต	มะม่วงหิมพานต์ กล้วย ลำไย มะม่วง ทูเรียน ขนุน ฝรั่ง ส้ม สับปะรด มังคุด
เกาะกง	มันหวาน ข้าวโพด เผือก ส้ม สับปะรด เงาะ ขนุน กล้วย มะพร้าว ทูเรียน มะม่วง
ไพลิน	มะม่วง ลำไย ทูเรียน อโวคาโด
รัตนคีรี	มันหวาน กล้วย อโวคาโด มะม่วงหิมพานต์
เสียมราฐ	มันหวาน แก้วมังกร แตงโม แคนตาลูป ทุเรียน มะม่วงหิมพานต์ มะพร้าว

△ แผนที่แสดงจังหวัดของประเทศกัมพูชา

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าในส่วนที่เป็นไม้ผลเหมือนกันกับที่ปลูกในบ้านเรา เพียงแต่การผลิตยังไม่ก้าวหน้ามากนัก ส่วนหนึ่งอาจมาจากฐานะทางด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรยังมีรายได้น้อย และเมื่อดูผลไม้ที่ขายในห้างสรรพสินค้าที่เสียมราฐซึ่งเป็นจังหวัดที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางไปมาก จะเห็นได้ว่าคุณภาพของสินค้ายังไม่ดีเท่าที่ควร แต่เมื่อดูราคาแล้วเห็นว่าค่อนข้างแพงเมื่อเทียบกับผลไม้ในไทยเรา ดังนั้นเกษตรกรก็พยายามหาโอกาสเพิ่มรายได้อีกมากถ้าหากสามารถผลิตผลไม้ที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น และตรงตามความต้องการของตลาด

△ ภาพ ผลไม้ที่วางขายในห้างสรรพสินค้า

บทความนี้ จะขอเล่าถึงการผลิตส้มของเกษตรกรจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา ซึ่งได้มีโอกาสได้ไปร่วมให้คำแนะนำการผลิตไม้ผล(มะม่วง ลำไย และส้ม) กับ **ดร. สมชาย บุญประดับ** ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบการปลูกพืช จากกรมวิชาการเกษตร ซึ่งเป็นผู้จัดการโครงการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันต่อสภาพภูมิอากาศในชุมชนการผลิตพืชของประเทศกัมพูชา(The Project of Promoting Climate Resilience in Farming Communities of Cambodia) ภายใต้ความร่วมมือระหว่างประเทศไทย-กัมพูชา โดยกรมความร่วมมือระหว่างประเทศร่วมกับกรมวิชาการเกษตร

ก่อนที่จะกล่าวถึงการผลิตส้มของกัมพูชา มาทำความรู้จักกับพืชตระกูลส้มกันสักเล็กน้อย พืชตระกูลส้ม (citrus) แบ่งได้ 4 กลุ่ม และแต่ละกลุ่มแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ดังนี้

1. กลุ่มส้มติดเปลือก (Orange Group) แบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1.1 Sweet Orange (*Citrus sinensis* [L.] Osbeck) เป็นส้มที่ปลูกมากที่สุดของโลก ส้มกลุ่มนี้ที่ปลูกในประเทศไทยคือ ส้มเกลี้ยง ส้มเซ้ง

△ ส้มเกลี้ยง

△ ส้มเซ้ง

(ที่มาภาพ ส้มเกลี้ยง : www.google.com/search?q=ภาพส้มเกลี้ยงลำปาง&tbm

ส้มเซ้ง : www.google.com/search?q=ภาพส้มเซ้ง&tbm)

1.2 Sour or Bitter Oranges (*Citrus aurantium* L.) บางครั้งเรียกว่า Seville Orange สำหรับในประเทศไทยเช่น ส้มซ่า

△ ส้มซ่า

(ที่มาภาพส้มซ่า : www.google.com/search?q=ภาพส้มซ่า&tbm)

2. กลุ่มส้มเปลือกอ่อน (Mandarins) จัดเป็นส้มกลุ่มที่ปลูกกันมากที่สุดในทวีปเอเชีย พันธุ์การค้าของไทย ได้แก่ ส้มเขียวหวาน และส้มโชกุน/สายน้ำผึ้ง

△ ส้มเขียวหวาน

△ ส้มสายน้ำผึ้ง

△ โชกุน

3. กลุ่มส้มโอและเกรฟฟรุต (Pummelos and Grapefruits) ทั้งส้มโอและเกรฟฟรุต มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก โดยเชื่อว่าเกรฟฟรุตมีกำเนิดมาจากส้มโอแต่สิ่งที่ต่างที่ชัดเจนคือส้มโอมีเมล็ดเป็นแบบ monoembryony ส่วนเกรฟฟรุตเป็นแบบ polyembryony ในประเทศไทยส่วนใหญ่ปลูกส้มโอ พันธุ์ที่นิยมปลูกกัน ได้แก่ ขาวน้ำผึ้ง ขาวแตงกวา ทองดี ทับทิมสยาม ขาวใหญ่ ท่าข่อย เป็นต้น

△ ส้มโอ

△ เกรฟฟรุต

(ที่มาภาพเกรฟฟรุต: www.google.com/search?q=เกรฟฟรุต&riz)

4. กลุ่มส้มที่มีรสเปรี้ยวจัด (Common Acid Members) ส้มกลุ่มนี้พบว่ามีรสเปรี้ยวจัด ที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญคือมีส่วนของปลายผล(stylar end) มีลักษณะนูนขึ้น บางครั้งเรียกว่า nipple แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มย่อย คือ

4.1 Citrons(*Citrus medica* L.) ลักษณะที่สำคัญคือ ตาดอกมีสีม่วงแต่มีอยู่ ในประเทศไทยพบปลูกตามหมู่บ้านชาวเขาทางภาคเหนือซึ่งเรียกกันว่าส้มมะละกอ ส้มมือ

4.2 Lemons(*Citrus limon* [L.] Burm. F) เรียกกันว่าในภาษาไทยว่า มะนาวฝรั่ง

4.3 Limes แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

- Small-fruited Acid Limes(*Citrus aurantifolia* swing.) เป็นกลุ่มมะนาวที่มีความอ่อนแอต่อโรคแคงเกอร์และโรคทริสเทซ่า พันธุ์ที่สำคัญเช่น มะนาวแป้น

- Large-fruited Acid Limes (*Citrus latifolia* Tan.) มีลักษณะความทนโรคที่ตรงข้ามกับมะนาว กลุ่มแรก เชื่อว่าเป็นลูกผสมโดยธรรมชาติ พันธุ์ที่สำคัญเช่น Tahiti

△ ส้มมือ

△ เลมอน

△ มะนาว

ที่มาภาพ ส้มมือ <http://sites.google.com/a/rpg15.ac.th>

เลมอน [www.google.com/search?q=ส้มเลมอน &tbm](http://www.google.com/search?q=ส้มเลมอน&tbm)

นอกจากนี้ยังมีส้มอีก 2 กลุ่มที่ไม่ได้อยู่ในสกุล Citrus ได้แก่ Kamquats (*Fotunella* spp.) ซึ่งเรียกในภาษาไทยว่า ส้มกินเปลือก และ trifoliate orange (*Poncirus trifoliate*) หรือส้มสามใบ ซึ่งมีการนำมาใช้เป็นต้นตอ

มารู้จักส้มที่ปลูกของกัมพูชา ส้มที่ปลูกเป็นส้มในกลุ่มส้มติดเปลือกและอยู่ในกลุ่มย่อย sweet orange คล้ายกับส้มเกลี้ยงบ้านเรา แหล่งผลิตสำคัญมีจังหวัดพระตะบอง กำปอด เกาะกง โดยจังหวัดพระตะบองถือเป็นแหล่งผลิตใหญ่ที่สำคัญ

△ ผลผลิตส้มของจังหวัดพระตะบองที่วางขายในตลาด

△ ผลผลิตส้มที่มาจากเวียดนามที่วางขายในตลาด

พื้นที่ปลูก เจ้าหน้าที่เกษตรจังหวัดพระตะบองให้ข้อมูลว่า จังหวัดพระตะบองมีพื้นที่ปลูกส้มประมาณ 1,070 เฮกเตอร์ (6,687 ไร่) ผลผลิตประมาณ 14,117 ตัน/ต่อปี การซื้อขายผลผลิตในตลาดท้องถิ่นจะแบ่งตามขนาดผล เล็ก-กลาง-ใหญ่ซึ่งอาจถึง 4-5 ขนาดแล้วแต่ขนาดของส้มที่คัด **การขายจะขายเป็นผล โดยชุดๆหนึ่งมี 44 ผล ตกราคาผลละประมาณ 10-14 บาท** (ขึ้นกับขนาดผล) **ด้านคุณภาพผล** จากการวัดและวิเคราะห์คุณภาพผลจากแปลงเกษตรกรต้นแบบและแปลงขยายผล พบว่า น้ำหนักผล 80-280 กรัม เฉลี่ยส่วนใหญ่ประมาณ 150 กรัม หรือประมาณ 5-6 ผลต่อกิโลกรัม เส้นผ่านศูนย์กลาง 53.4-84.1 มม. ความหวาน (TSS) 6.8-14.3% ส่วนใหญ่อยู่ที่ 9.7-10.2% กรด (TA) 0.70% ส่วนที่รับประทานได้ 73.9% และน้ำคั้น 33.2%

△ ภาพผลส้มที่นำมาวิเคราะห์คุณภาพ

มาตุการผลิตส้มของเกษตรกร จ. พระตะบอง การปลูกส้มของเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย พื้นที่ปลูกรายละ 1-2 ไร่ มีส่วนน้อยที่ปลูก 5-10 ไร่ การปลูกใช้ต้นพันธุ์จากการตอนกิ่ง มีทั้งตอนกิ่งเองและซื้อมาจากเพื่อนบ้าน พื้นที่ปลูกสภาพดินค่อนข้างเหนียว แต่ไม่มีการยกร่องปลูกแบบภาคกลางบ้านเรา มีเพียงแค่ทำร่องระบายน้ำ สภาพแปลงปลูกมีทั้งแปลงปลูกใหม่และแปลงเก่า ซึ่งบางแปลงค่อนข้างโทรมทั้งจากโรครินนิ่ง และโรครากเน่า-โคนเน่า จากการสอบถามการปฏิบัติดูแลรักษาของเกษตรกร พบว่ามีการดูแลรักษาค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะการจัดการปุ๋ย การจัดการศัตรูพืช ไม่มีการตัดแต่งกิ่งเลยและไม่มีการกำจัดต้นที่เป็นโรค สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้นมีสภาพเสื่อมโทรมเร็ว คุณภาพผลส้มไม่สม่ำเสมอ

ฤดูกาลผลิตส้ม ตามฤดูกาลปกติส้มจะออกดอกราวเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์ และผลแก่เก็บเกี่ยวราวเดือนสิงหาคม-กันยายน อายุตั้งแต่ติดผลจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ 6 เดือนกว่า ซึ่งอายุเก็บเกี่ยวก็พอกับส้มโอ ฤดูกาลเก็บเกี่ยวจะอยู่ในช่วงของฤดูฝนจึงมีผลต่อคุณภาพผลและรสชาติของผลส้ม

△ สภาพแปลงส้มของเกษตรกร จังหวัดพระตะบอง

การดำเนินงานของโครงการฯ ในส่วนของส้ม มุ่งเน้นให้เกษตรกรผลิตส้มคุณภาพ ไม่ได้มุ่งเน้นการผลิตนอกฤดูเหมือนมะม่วงแก้วขมิ้นและลำไย การดำเนินการได้คัดเลือกเกษตรกรแปลงต้นแบบและแปลงขยายผล มีการจัดอบรมให้ความรู้ทั้งเจ้าหน้าที่และเกษตรกรในด้านการผลิตส้มทั้งการจัดการแปลง การตัดแต่งกิ่ง การจัดการดิน ธาตุอาหาร การจัดการน้ำ การจัดการศัตรูพืชรวมทั้งการแปรรูปผลิตผล สำหรับเกษตรกรแปลงต้นแบบ

เป็นแปลงที่ส้มอายุประมาณ 4 ปี และเริ่มจะให้ผลผลิตปีแรก จากการสอบถามการปฏิบัติเกษตรกรพบว่า เกษตรกรยังไม่รู้จักศัตรูส้มที่สำคัญทั้งเพลี้ยไก่แจ้ส้มที่เป็นพาหะของโรคกรีนนิ่ง เพลี้ยอ่อน ไร โรคแคงเกอร์ โรค รากเน่า-โคนเน่า ซึ่งเป็นแมลงและโรคที่สำคัญของส้ม จึงได้มีการแนะนำ มีการจัดอบรมให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติทั้งเจ้าหน้าที่เกษตรของกัมพูชา และเกษตรกรแปลงต้นแบบ มีการสาธิตการตัดแต่งกิ่ง การพาดู แมลงศัตรู และอาการการเกิดโรคส้มต่างๆ รวมทั้งการเลือกต้นแม่พันธุ์ที่สมบูรณ์กรณีที่จะตอนกิ่งขยายพันธุ์ไป ปลูกลง มีการติดตั้งระบบน้ำซึ่งแต่เดิมเกษตรกรใช้วิธีการให้น้ำแบบให้ท่วมไปบนแปลงของเกษตรกรต้องซื้อน้ำ และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก แต่การให้น้ำวิธีนี้เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพต่ำทั้งสิ้นเปลืองน้ำ ประกอบกับช่วงที่ผล ส้มเจริญเติบโตจะอยู่ในช่วงฤดูแล้ง ส้มต้องการน้ำมากแต่ปริมาณน้ำมีจำกัดถึงแม้จะเป็นน้ำที่ต้องซื้อ ทาง โครงการได้สนับสนุนระบบน้ำแบบมินิสปริงเกอร์ ทำให้การให้น้ำมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นมากและลดค่าน้ำลงได้ อย่างมาก มีการสาธิตให้เกษตรกรผสมปุ๋ยใช้เองโดยใช้แม่ปุ๋ย มีการแนะนำการควบคุมศัตรูพืชโดยมีการสำรวจ และประเมินการระบาดของแมลงศัตรูและใช้สารเคมีอย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งชนิด อัตราและช่วงเวลาการใช้ รวมทั้งติดตั้งสถานีตรวจวัดสภาพอากาศเพื่อใช้พยากรณ์ในการบริหารจัดการแปลง มีการติดตามการ ดำเนินการและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ ขั้นตอนสุดท้ายของการดำเนินการมีการจัดทำ คู่มือปฏิบัติของเกษตรกร โดยให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการจัดทำคู่มือดังกล่าวเพื่อให้เกิดการยอมรับและใช้เป็น แนวทางการจัดการการผลิตส้มต่อไป ผลการดำเนินงานได้รับความสำเร็จระดับหนึ่งทั้งในด้านที่ช่วยให้คุณภาพ ผลผลิตดีขึ้นโดยเฉพาะในด้านความหวาน (TSS) เพิ่มขึ้น 1-3% เกษตรกรได้รับผลผลิตเพิ่มขึ้น เช่นแปลงต้นแบบมี ส้ม 49 ต้น ได้ผลผลิตประมาณ 2,200 ผล ขายได้ 3,000,000 เรียล คิดเป็นเงินไทยประมาณ 22,850 บาท หากคิดเป็นราคาต่อผลประมาณ 10.4 บาท และเมื่อคิดผลผลิตต่อต้นจะได้ผลผลิต 45 ผลต่อต้นหรือมีรายได้ ต้นละ 468 บาท ซึ่งเกษตรกรมีความพอใจอย่างมากเนื่องจากเป็นปีแรกที่ส้มให้ผลผลิตและได้รายได้ค่อนข้างดี รวมทั้งทุนค่าใช้จ่ายด้านปุ๋ยและน้ำลดลงอย่างเห็นได้ชัด นับเป็นความสำเร็จอีกส่วนหนึ่งของการดำเนินงานใน การเพิ่มคุณภาพและศักยภาพการผลิตส้มของเกษตรกรจังหวัดพระตะบอง ภายใต้โครงการสร้างเสริมภูมิคุ้มกัน ต่อสภาพภูมิอากาศในชุมชนการผลิตพืชของประเทศกัมพูชา โดยความร่วมมือระหว่างกรมความร่วมมือระหว่าง ประเทศ กรมวิชาการเกษตร และกรมกสิกรรมของประเทศกัมพูชา

△ ภาพกิจกรรมต่างๆของการดำเนินงานโครงการฯ

ที่เล่ามาทั้งหมดนี้เพียงหวังให้ได้เห็นภาพการทำสวนส้มเกษตรกรจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา เพื่อนบ้านเรา รวมทั้งการดำเนินโครงการฯ ที่กรมวิชาการเกษตรได้เข้าไปช่วยให้คำแนะนำการผลิตส้มแก่ทั้งเจ้าหน้าที่และเกษตรกร เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาการผลิตส้มให้ดียิ่งขึ้น เกษตรกรมีรายได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามการผลิตส้มในทุกแหล่งผลิต เกษตรกรต้องเผชิญกับศัตรูพืชที่ค่อนข้างมากและมีการเข้าทำลายเกือบตลอดทั้งปีโดยเฉพาะในเขตร้อนชื้น ดังนั้นสิ่งสำคัญจึงต้องมีการควบคุมศัตรูพืชอย่างดี รวมทั้งมีการจัดการแปลง การจัดการธาตุอาหารและน้ำอย่างเหมาะสม เพื่อให้ต้นส้มสมบูรณ์ ได้ผลผลิตส้มคุณภาพและต้นส้มสามารถให้ผลผลิตยืนยาว

สุดท้าย ขอขอบคุณ ดร.สมชาย บุญประดับ ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบการปลูกพืช กรมวิชาการเกษตร ผู้จัดการโครงการฯ กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ กรมวิชาการเกษตร เจ้าหน้าที่และเกษตรกรกัมพูชา และเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยทุกท่านที่ร่วมดำเนินโครงการฯ ดังกล่าว

เอกสารประกอบ

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. 2562. สถานการณ์ผลไม้ในประเทศไทย.

www.ditp.go.th>ewt_news_ditp2. [สืบค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2563]

รวี เสฐฐักดิ์. 2545. ส่วนต่างๆและการจำแนกประเภทของส้ม. ใน วิทยาการส้ม ทางเลือกปัจจุบันสู่อนาคต.

สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม ร่วมกับคณะเกษตรและศูนย์วิจัยและพัฒนาไม้ผลเขตร้อน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ. น. 1-39.